

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การจัดการพิพิธภัณฑ์ในเขตเมืองพิษณุโลก เพื่อการท่องเที่ยววัฒนธรรม Museum Management in Phitsanulok for Cultural Tourism
ชื่อผู้เขียน	นาง สุวรรณ บุญกล้า Mrs. Suwanna Boonklum
แผนกวิชา/คณะ	สาขาการบริหารงานวัฒนธรรม วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ดร. อภิญา บัณฑิตา อรุณนภาพร
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์	รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม
ปีการศึกษา	พ.ศ. 2552

บทสรุป

การเดินทางท่องเที่ยวเป็นการแสวงหาประสบการณ์ของมนุษย์มานานนับศตวรรษ ที่มีความแตกต่างกันที่รูปแบบและวิธีการซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาในแต่ละภูมิภาค แม้ว่าแต่เดิมจะไม่มี การแบ่งแยกประเภทของการเดินทางท่องเที่ยวแต่นักเดินทางต่างได้เรียนรู้และสัมผัสความแปลกใหม่ทั้งสังคม วัฒนธรรม และธรรมชาติ

ในช่วงระยะครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาเริ่มมีการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเป็น 2 ส่วนใหญ่คือการท่องเที่ยวธรรมชาติและ การท่องเที่ยววัฒนธรรม โดยมีกรอบความคิดที่ชัดเจนมากขึ้น รวมทั้งมีความพยายามในการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวทั้งสองส่วนอย่างจริงจังมากขึ้นด้วยเช่นกัน นั่นเป็นผลสืบเนื่องมาจากจำนวนประชากรโลกเพิ่มขึ้น เทคโนโลยีการติดต่อสื่อสาร สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริโภคที่สูงขึ้นอย่างน่าเป็นห่วง

หัวใจของการท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรมก็คือทรัพยากร ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวทั้งสองส่วนนี้มีการใช้ประโยชน์และสร้างรายได้ให้แก่ประเทศเจ้าของทรัพยากรอย่างต่อเนื่องเป็นมูลค่ามหาศาลและแทบไม่มีการคำนึงถึงต้นทุนทางธรรมชาติและต้นทุนวัฒนธรรมที่ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็วจากการบริโภคโดยขาดการบำรุงรักษาและสร้างเพิ่มเติม โดยมีผลไปถึงการขยายตัวของเมืองท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกและการบุกรุกทำลายของประชากรในพื้นที่ที่มีแหล่ง

ท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรมเช่นจังหวัดพิษณุโลกก็ประสบปัญหาเหล่านี้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะทรัพยากรวัฒนธรรมที่ถูกทำลายลงอย่างต่อเนื่องด้วยการก่อสร้างอาคารสมัยใหม่ ที่อยู่อาศัย หมู่บ้านจัดสรร ห้างสรรพสินค้า สถาบันการศึกษา สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

ต่อมาเมื่อมีการประกาศขึ้นทะเบียนมรดกโลกในพื้นที่เมืองเก่าสุโขทัย ศรีสัชนาลัยและกำแพงเพชร ทำให้เมืองพิษณุโลกกลายเป็นระเบียบวัฒนธรรมของเมืองมรดกโลกเหล่านั้นและเป็นปลายทางที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเพิ่มขึ้นจากเดิมที่เป็นเพียงการเดินทางไปสักการะพระพุทธรูปชินราช ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเป็นหลัก ยิ่งกว่านั้นยังเป็นเมืองที่มีแนวทางการอนุรักษ์ที่มีประชาคมดีร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐและสถานศึกษารวมทั้งประชาชนในพื้นที่ เช่นกรณีการขุดพบแนวกำแพงพระราชวังจันทน์ ภายในโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม ซึ่งเป็นสถานที่ประสูติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และยังเคยทำหน้าที่เมืองหลวงของกรุงศรีอยุธยาจนถึง 15 ปี ในที่สุดผู้บริหารโรงเรียนและจังหวัดรวมทั้งประชาชนในพื้นที่ที่มีมิตรร่วมกันให้ย้ายโรงเรียนออกจากพื้นที่ดังกล่าวการเป็นเมืองที่ศูนย์กลางทางการศึกษาของภาคกลางตอนบน เป็นศูนย์กลางการขนส่งสินค้าเกษตรและเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างภาคกลางกับภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคตะวันตก ทำให้พิษณุโลกมีลักษณะของการเป็นเมืองที่วัฒนธรรมไหลผ่านและไหลมารวมกัน ก่อให้เกิดการค้นหาค้นคว้าอัตลักษณ์ของเมืองที่มีมาแต่สมัยสุโขทัยต่อเนื่องถึงปัจจุบันว่าความเป็นพิษณุโลกคืออะไร

ความพยายามเหล่านั้นปรากฏอยู่ในรูปแบบของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ที่มีจำนวนมากมายในเขตเมืองพิษณุโลกไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจันทวี พิพิธภัณฑ์ผ้า มหาวิทยาลัยนเรศวร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระพุทธรูปชินราช และพิพิธภัณฑ์เมืองพิษณุโลก มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายของการจัดแสดงและสิ่งของที่นำมาจัดแสดง โดยเนื้อหาในแต่ละพิพิธภัณฑ์ต่างมีบริบทตามสิ่งที่จัดแสดง แต่เมื่อศึกษาโดยภาพรวมแล้วจะพบว่าพิพิธภัณฑ์ทุกแห่งกำลังนำเสนอเรื่องราวของประวัติศาสตร์สังคมและประวัติศาสตร์วัฒนธรรมที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันตั้งแต่ความเป็นเมืองสำคัญของอาณาจักรสุโขทัย การเป็นราชธานีทั้งในสมัยสุโขทัยและอยุธยา จนถึงการเป็นหัวเมืองสำคัญทางภาคเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์หรือกรุงเทพฯ ขณะที่ประวัติศาสตร์สังคมซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวพิษณุโลกในอดีตก็สะท้อนผ่านข้าวของเครื่องใช้เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังสัมผัสพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งจึงได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างกันและสามารถเชื่อมโยงความรู้เข้าด้วยกันได้ไม่ยาก

อย่างไรก็ดียังมีความพยายามที่จะรวบรวมและถอดรื้อองค์ความรู้ทั้งที่มีลายลักษณ์อักษร และเป็นความรู้ที่ฝังแน่นอยู่ในตัวบุคคล เพื่อนำมาร้อยเรียงเรื่องราวเพื่อการตีความและอธิบายความเป็นเมืองพิษณุโลกในอดีตให้แจ่มชัดขึ้น ด้วยการจัดตั้งศูนย์ประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลกและพระราชวังจันทน์ รวมทั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมภาคเหนือตอนล่าง เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และการท่องเที่ยววัฒนธรรมที่มีศักยภาพต่อไป

ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ส่งผลดีต่อการท่องเที่ยววัฒนธรรม เนื่องจากทรัพยากรวัฒนธรรมในเมืองพิษณุโลกจะมีปริมาณและคุณภาพเพิ่มขึ้น คุ่มค่ากับการเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวซึ่งแน่นอนว่าพิพิธภัณฑ์ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมก็จะได้รับประโยชน์มากขึ้นด้วยเช่นกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ 4 แห่งคือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวี พิพิธภัณฑ์ผ้า มหาวิทยาลัยนเรศวร พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระพุทธชินราช และพิพิธภัณฑ์เมืองพิษณุโลก มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เพื่อนำมาพัฒนาเป็นแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยววัฒนธรรม
2. เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงสถาบันการศึกษาในการสนับสนุนพิพิธภัณฑ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมและแหล่งเรียนรู้
3. เพื่อให้พิพิธภัณฑ์นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุง พัฒนา ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยมีรายละเอียดการวิจัยเป็นดังนี้

1. การวิจัยจากเอกสาร เป็นการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งมิติด้านประวัติศาสตร์ การจัดการ การท่องเที่ยววัฒนธรรมและแนวคิดพิพิธภัณฑ์
2. การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการสำรวจประชากรนักท่องเที่ยว โดยกำหนดเป็นกลุ่มประชากรนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์ทั้ง 4 แห่ง ทั้งพฤติกรรมความสนใจและความคาดหวังต่อพิพิธภัณฑ์เหล่านั้น โดยใช้กลุ่มตัวอย่างประชากร 400 ราย

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่การสังเกต การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยกลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์เชิงลึกคือผู้ที่เกี่ยวข้องและมีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยววัฒนธรรมรวมทั้งพิพิธภัณฑ์ที่ทำการศึกษาวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยอธิบายด้วยรูปแบบตารางและแจกแจงความถี่และร้อยละ พร้อมพรรณนาข้อมูลจากตาราง ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพนั้นคือการถอดเสียงสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อจัดลำดับเนื้อหาและการสะท้อนความคิด ความหมายจากผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อประมวลผลที่อธิบายความที่กระชับและชัดเจน

5. การจัดเสวนา ถือเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา ครู นักเรียนและองค์กรในท้องถิ่นเช่นสภาวัฒนธรรมอำเภอเมือง สภาวัฒนธรรมตำบลและตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งการสรุปผลการวิจัยตามวิธีดำเนินการวิจัยนั้นคือสรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณ และสรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

สรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณพบว่ากลุ่มตัวอย่างประชากรนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังพิพิธภัณฑ์ทั้ง 4 แห่งที่เป็นพื้นที่ศึกษาวิจัย ส่วนใหญ่รู้จักพิพิธภัณฑ์เหล่านั้นอยู่แล้ว ส่วนที่ไม่รู้จักมาก่อนเลยมีค่าเฉลี่ยไม่ถึงร้อยละ 50 ขณะที่พฤติกรรมความสนใจพบว่านักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความสะอาดของสถานที่เป็นอันดับต้นๆ ขณะที่ความสำคัญของการจัดแสดงเป็นเรื่องรองลงมา และที่พบข้อมูลความถี่ไปในทิศทางเดียวกันคือนักท่องเที่ยวต้องการให้ทุกพิพิธภัณฑ์ให้บริการเพิ่มขึ้น ซึ่งในที่นี้หมายถึงการอธิบาย การนำชม และเอกสารประกอบการชมพิพิธภัณฑ์

ขณะที่สรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ผู้วิจัยพบว่าสถานการณ์ที่เป็นปัญหาเดียวกันของทุกพิพิธภัณฑ์คืองบประมาณและบุคลากรน้อยหรือจำกัด ทำให้ไม่สามารถจัดหาหรือปรับเปลี่ยนนิทรรศการการแสดงผลได้มากนัก นอกจากนี้ยังพบว่าความร่วมมือระหว่างภาครัฐระดับนโยบาย ลงมาถึงระดับปฏิบัติงาน ยังมีลักษณะต่างคนต่างทำและไม่มีการพบปะแลกเปลี่ยนเพื่อร่วมกันวางแผนบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่ให้มีศักยภาพและเป็นระบบ โดยระดับนโยบายพยายามขับเคลื่อนการรื้อฟื้นเมืองพิษณุโลกในฐานะอดีตราชธานีสมัยสุโขทัยและราชธานี

ชั่วคราวในสมัยอยุธยา ให้มีชีวิตชีวาขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ด้วยการรวบรวมองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งทำให้องค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์ไม่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนดังกล่าว

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ทั้ง 4 แห่งที่พิพิธภัณฑ์อื่นๆ ที่มีอยู่ในเขตเมืองพิษณุโลก
2. พิพิธภัณฑ์ควรมีกิจกรรมที่จะสร้างการมีส่วนร่วมทั้งกับชุมชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการกระตุ้น ส่งเสริมและเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่ๆ
3. ภาครัฐและองค์กรส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองควรใช้ข้อมูลที่มีอยู่ในทุกพิพิธภัณฑ์ให้เกิดประโยชน์
4. พิพิธภัณฑ์ ต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าของท้องถิ่นและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่ารายได้มาสู่ท้องถิ่น